

ΧΟΡΟΣ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΩΝ (*)

Πιάστε τὸ χορὸ παιδιὰ,
Πιάστε μ' ἀνοιχτὴ καρδιά,
"Ὁξω βγάτε τὸ μαντίλι,
Κι ὁ χορὸς ἔς πάη σποντήλι.

Χρόνια πέρασαν καὶ μῆνες πού δὲν εἶδαμε πατρίδα,
Πὺ καταραμένον τόπον ἀπὸ τῆ Φραγκιά δὲν εἶδα.
Λάτε στὸ χορὸ, παιδιὰ, κτλ.

Κι ἂ χορεύουνε κ' οἱ Φράγκοι σὰ δυνὴ μῆλοι ἀγκαλιασμένοι,
"Ἄς ἐρθοῦν ἐδῶ κι ἔς δοῦνε στὸ χορὸ ὁ Ρωμιὸς πῶς μπαίνει.
Λάτε στὸ χορὸ, παιδιὰ, κτλ.

"Ὅποιος ἀπ' ἐμᾶς, ἀδέρφια, ἔχει ἀγάπη στὸ χωριὸ του,
"Ὅμοιο πῶς θὰ οὐρούμε ὅλοι νὰ τὴ δοῦμε στὸ πλευρὸ του.
Λάτε στὸ χορὸ, παιδιὰ, κτλ.

Μὲ γαρύφαλο στ' αὐτὴ μας τὴν ἡμέρα τῆς χαρᾶς του,
Θὰ χορεύουμε καὶ πάλε στὴν ὑγείᾳ τῆς ψυχῆς του.
Λάτε στὸ χορὸ, παιδιὰ, κτλ.

Κι ὅποιος θέλει ἀπὸ τοὺς ἄλλους στὸ χωριὸ του νὰ πεθάνη,
Φράγκια σὰ βιότη κάλλι τὸ σταυρὸ του εἰτὸς νὰ κάρη.
Μπάτε στὸ χορὸ, παιδιὰ, κτλ.

Κάθε στίχο τὸ χωριὸ μας θορόβη καὶ κερταί ἀσφάτο,
Κάθε ἀμπέλι τῶ νησιῶ μας βράζει καὶ κρασι μουσκάτο,
Πᾶμ' ἰκᾶ, μοῦρες παιδιὰ,
Πᾶμε μ' ἀνοιχτὴ καρδιά,
Τὰ γαρύφαλα στ' αὐτιά μας,
Βασιλιάδες στὰ νησιά μας.

(1889)

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ

(*) Σημ. τοῦ αΝουμᾶν. Τὸ τραγούδι αὐτὸ τοῦ Ἑρταλιώτη, μαζί μ' ἄλλα τραγούδια του, εἶχε σταλθεῖ στὸ Φιλανδελφείο διαγωνισμὸ τοῦ 1888, πού εἰσηγητὴς του εἶταν ὁ καθηγητὴς κ. Ν. Πολίτης. Βραβεύτηκε τότε ὁ "Ἕμνος τῆς Ἀθηνᾶς" τοῦ Παλαμά καὶ πήραν τὰ τραγούδια τοῦ Ἑρταλιώτη τὸν πρῶτο ἔπαινο. Νὰ τί ἔγραφε τότε ὁ εἰσηγητὴς τοῦ διαγωνισμοῦ στὴν ἐκθεσὴ του, πού δημοσιεύτηκε στὴ φιλολογικὴ "Ἐστία" κείνης τῆς χρονιάς, γιὰ τὸ "Χορὸ":

"Ὁ χορὸς εἶναι ἀφελὲς καὶ γοργώτατον ἔπος, τέλειον τὸν τύπον, ἐμπαλῆς κόσμημα τῆς ὅλης συλλογῆς"

ΤΟ ΕΘΝΟΣ, ΟΙ ΤΑΞΕΣ ΚΑΙ Ο ΕΝΑΣ

Ἀπὸ τότε πού διάβαζα τὸ βιβλιαράκι πού ἐπιγράφεται «Τὸ Κοινωνικὸν μας ζήτημα» μού ἤρθε νὰ ἀποκριθῶ εὐτύς, γιὰτὶ χοροπηδούσε μέσα μου πολλὴ ἀντιλογία. Ὅλη ἡ ψυχὴ μου ἔλεγε ὅχι, ὅχι.

"Ὅχι πῶς δὲ λείε σωστὰ πράγματα μ'πορεῖ μάλιστα καὶ ἄλλοτε νὰ εἶναι σωστὸ καὶ λογικὸ. Ἀλλὰ κά-τι ἔχει ὅλο τὸ σύστημα τοῦ κ Σκληροῦ πού δὲν ἔρχε-

μου, ἐκεῖ πλάγιαζε χειμῶνα καλοκαίρι, στὴ βάρκα του μέσα, πού τὴν ἀναποδογύριζε, νύχτη καὶ μιὰ στεγασιά. Στὸ σπῆτι μας, ἄλλη φτώχεια πού νὰ τονε βοηθήσῃ ὁ πατέρας; Τὸ λοιπὸ, μιὰ πρωινή ἐρχονται, νὰ πάη ἀμέσως ἡ μάνα στὸ γέρο, πού κακὴ τὴν ἔπαθε. Τὴ νύχτα πάγωσε καὶ πιαστήκανε μπουζὶ τὰ μαλλιά του στὸν πάτο τῆς βάρκας. Ἀδύνατο νὰ τὰ ξεκολλήσουνε. Φώναζε, τσίριζε, βλαστημοῦσε ὁ παππούλης. Ἀναγκαστήκανε νὰ τοῦ κόψουνε μὲ τὸ ψαλίδι τὰ μαλλιά του, νὰ βγῆ ὄζω. Σὰ βγῆκε, γελοῦσε κι ὁ ἴδιος. Ὁ γδόντα χρονῶ γέρος. Πέθανε ὀγδόντα πέντε, στὴ βάρκα του. Ἀφτὸς κρατιότανε, ματάκια μου, στὴ ζωὴ μὲ τὰ δόντια. Μοιριτοῦλα μου, μ' ὄσα τράβηξα κι ἀκόμη μὲ βλέ-πεις, ἀπὸ τὸν παππούλη θὰ βαστώ καὶ γῶ.

Ἀλήθεια, θάμα πού ζοῦσε ἡ Κατινούλα. Μ' ἕνα νεφρὶ, μὲ τὴ φούσκα τῆς ἀφκνισμένη, μὲ τὰριστερό τῆς τὸ πλεμόνι τὸ μισό, σακατεμένη, ἀφανισμένη, κι ἀφτὴ σὰν τὴ φούσκα τῆς, ὡςτόσο ἄντεχε ἄντε-ξε μάλιστα καὶ σὲ δέφτερο χειροῦργημα, γιὰτὶ, κα-θὼς τὸ προεῖδε κιάλας ὁ κ. Σεβιλιάς, χρειάστηκε νὰ ξαναρχίσῃ τὰ βράσματα. Φρόντισε ἡ Μοιρίτα, δεκα-τριῶ χρόνῶ κοριτσάκι, ὅταν τὴν ξαναχειροῦργήσανε, μὰ πού στὴ γνώση καὶ στὴν καινικιάδα, εἶτανε ἄλ-

ται στὴν ἰδιοσυγκρασίᾳ μου. Τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς κάθε φιλοσοφικὸ σύστημα εἶναι ἀποτέλεσμα χωριστῆς ἰδιοσυγκρασίας.

Καὶ ὁ κ. Σκληρὸς, ὅπως ὁ κάθε ἄνθρωπος, εἶναι ψυχολογικὸ φαινόμενο. Καὶ γῶ τὸ ἴδιο. Θὰ ἔπρεπε νὰ βρεθῆ κάποιος ἔξω ἀπὸ τὸν τόπο καὶ τὸ χρόνο γιὰ νὰ μᾶς ζυγίσει ὅλους καὶ νὰ μᾶς κρίνει. Ἐχου-με ὁ καθένας διαφορετικὴς ἰδιοσυγκρασίες, ψυχολογί-ες φιλοσοφί-ες ἢ ἴσως καλλίτερα εἶμαστε διαφορετικὴς ἰδιοσυγκρατί-ες, ψυχολογικὰ φαινόμενα, φιλοσοφικὰ συστήματα. Τὸν κ. Σκληρὸ, ἄς ποῦμε, τὸν ἔχει ρου-φήξει ἡ ψιλόλογη ἐπιστήμη, ἐμένα ἡ πολύμορφη ἡ πλούσια ἡ ζωή.

Γιὰ νὰ νοιώσεις τὴ φιλοσοφία ἐνὸς ἀνθρώπου πρέ-πει πρῶτα νὰ μελετήσῃς τὰ προηγούμενα, δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπο, τὸ ψυχολογικὸ φαινόμενο.

Καὶ συμπέρασμα: ὅλων οἱ ἀντίληψες εἶναι σω-στὲς—γιατὶ εἶναι ἀναγκαί-ες—καὶ κανενὸς ἀντίληψη δὲν εἶναι πῶδ σωστὴ.

Καὶ δὲ θ' ἀπαντοῦσα τίποτα στὸ βιβλιαράκι ἐ-κείνο, ἂν δὲν ἔβγαίναν παραμυθωτί-ες του σὰν τὸν κ. Π. Βασιλικό.

*

Ἐχει πολλὰ προτερήματα τὸ βιβλιαράκι. Εἶναι χυμῆνο σ' ἕνα σύστημα, ἔχει ἐνότητα καὶ πάστρα, καὶ γυρνεῖ νὰ τκιριάζει τὴν τωρινὴ ἑλλαδικὴ κοινω-νία (μεταχειρίζομαι τὴ λέξη ἑλλαδικὴ ἢ ἑλλαδίνικη καὶ ὄχι ἑλληνικὴ, ἡ διακριτὴ αὐτὴ θὰ μᾶς χρειαστεῖ παραπέρα) σ' ἕνα κοινωνιολογικὸ σύστημα, γερμανι-κό, ὑποθέτω. Ἴσως τὸ σύστημα εἶναι ὁμορφο, συμμε-τρικὸ, εὐχάριστο, ἀλλὰ πάντα σύστημα μένει, δη-λαδὴ θὰ ἀρίνει καὶ κάποιος ἔξω, θᾶχει καὶ τὰ στρα-βά του.

Ἐγὼ δὲν ἐγνώρισκα τὸ Χέγκελ οὔτε ἐμαθὰ τί πάει νὰ πεῖ διαλεκτικὴ καὶ μεταφυσικὴ μέθοδο. Εἶμαι πρῆχτικὸς ἄνθρωπος, Ρωμιὸς Τουρκομεριτῆς, ραγιζι, καταγίνουμαι σὲ πολιτικὰ, ἐδῶ στὴν Τούρκικη Ἑλ-λάδα πού δὲν καταδέχτηκε νὰ στοχαστῆ γι' αὐτὴν ὁ κ. Σκληρὸς. Ἴσως ἐμᾶς δὲ μᾶς καταφρόνησε, γιὰ τί δὲ θὰ μᾶς γνωρίζει, ἀλλὰ περιγίλασε κείνους ἀπὸ τοὺς Ἑλλαδίτες πού καταγίνονται μὲ μᾶς.

"Ὅλα αὐτὰ τὰ ὀνομάζει μεγάλη ἰδέα!

Τὸ βιβλιαράκι τοῦ Σκληροῦ τὸ ἔβρινε ἀρκετὰ κα-λὰ ὁ Ραμᾶς καὶ συμφωνῶ μαζί του σὲ πολλὰ, ὅπως σὲ τοῦτο: ὅτι ὁ ἀνοιχτὸς καὶ ἄγριος πόλεμος ἀναμε-ταξὺ μιᾶς κοινωνικῆς τάξης καὶ μιᾶν ἄλλῃ, εἶναι ση-μαδι πῶς διακλύνεται μιὰ κοινωνία, ἀφοῦ δὲν μπο-

λο: Ἀντρέας. Τὸ ἀκόλουθο τὸ καλοκαίρι ἀπὸ τὸ θά-νατο τοῦ Ἀντρέα, ἔφερε στὸ ζοχικὸ τους τὸν κ. Σε-βιλιά κ' ἔγινε ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Τὴν Κατινούλα τὴν εἶχανε σπῆτι ὄχι μόνο σὰ συγγένισσα ἢ καὶ σὰ μάνα, τὴν εἶχανε σὰν προστάτισσα καὶ σὰν πλά-σμα πού εἶναι ἀνώτερης ἀνάδης, πού τάγαποῦνε καὶ τὸ προσκυνοῦνε συνάμα. Κοίταξε τί θὰ πῆ στεργο-ζοῦτα, γιὰ νὰ κάμῃ κουράγιο, γιὰ νὰ μὴν τὰ χτυπή-σῃ ὅλα κάτω, ὕστερις ἀπὸ τὸ μεγάλο τὸ δυστύχη-μα, τὸ ἀφάνταστο. Μπορεῖ τὸ γραμματάκι ἐκεῖνο τοῦ Μιράνου νὰ τῆς ἔδωσε δύναμη, νὰ τῆς χρησίμε-ψε γιὰ φυλαχτό. Δυὸ χρόνια κατόπι, βρέθηκε στὴν ὑγεία τῆς τόσο καλὰ, πού τὴν πήρανε τὰ κλάματα.

— «Ὁ ἀφέντης! Ὁ ἀφέντης μου ὁ ἅγιος! Κρί-μα νὰ μὴ μὲ δῆ ὀλότρελα γιὰτρεμένη, ὅπως εἶμαι σή-μερα. Μᾶς ἀποχαιρέτησε μὲ τὸν καμὸ πῶς ἴσως κ' ἔχω ἀκόμη νὰ κινυνέψω. Μὰ — καὶ ὅδλεγε μέσα τῆς ἀφτό, μὲ τὴν καρδιά τῆς — ὁ ἀφέντης θὰ πέ-θανε φτυχισμένος, ἀφοῦ πῆγε στὴ Βενετιά, νὰ μι-λήσῃ τῆς Κυρίας».

Ἡ χρονιά πού χάρηκε ἡ Κατινούλα τὴν γιαιτριά τῆς σὰ γεμάτα, στάθηκε μοναδική. Λίγο λίγο, ἀ-δυνάτισε, λίγνεψε, σὰ νὰ μαράθηκε τὸ ῥόδο χλωμὸ τὸ πρόσωπό τῆς. Δὲν πονοῦσε πουθενά, εἶχε ὁμως

ροῦν οἱ τάξεις αὐτὲς νὰ βροῦν πιά κανέναν τρόπο γιὰ νὰ τὰ ταιριάζουν καὶ νὰ ζήσουν μαζί,—ἀφοῦ ἀδιά-κοπα σὰν ἔχτροι, μαλλιστραβιούνται, ἐνῶ μποροῦσαν φιλικὰ νὰ ξεδιαλίσουν τοὺς λογαριασμοὺς τους,—ἀ-φοῦ στὰ ἄτομα δὲν ἀρίσει σ' ἄλλο τίποτε νὰ κατα-γίνονται πρᾶ στὸν ξετσιώπωτο κομματικὸ, κοινωνικὸ πόλεμο μεταξὺ τους. Ὁ κ. Σκληρὸς ἀναφέρει τὴ Γαλλία ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση καὶ δῶθε. Μὰ καὶ πρὶν βροῖσκονταν τάξεις στὴ Γαλλία (ὅπως καὶ στὴν Ἀγ-γλία εἶταν καὶ εἶναι) πού ζοῦσαν μ' ἕναν ἀνταγωνισμὸ ἀναμεταξὺ τους φυσικὸ κι' ὄχι ὑπερβολικὸ, καὶ μὲ μιᾶν ἀλληλεγγύη τέλει.

Κοινωνικὲς τάξεις θὰ βροῖσκονται πάντα στὴ γῆ ἐπάνω, ἀλλοῦ πῶδ ξεχωρισμένες ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλῃ, ἀλλοῦ λιγώτερο ξεχωριστὲς καὶ πότε θὰ σαλεύουν λιγώτερο ἀναμεταξὺ τους, πότε περισσότερο, πότε καὶ καθόλου γιὰτὶ θὰ ἔχουνε φτάσει σὲ μιὰ ἰσορροπία (ἀλληλεγγύη φρόνιμη καὶ σοφὴ) πού δικαίωματ καὶ χρῆση θὰ εἶναι κανονισμένα καὶ θὰ ἐμποδίζζουν τὰ ἄλ-ληλοφαγώματα. Εἶναι καιροὶ πού ξεσπάνουν πάλι καὶ μαλώνουν ἄγρια οἱ τάξεις μεταξὺ τους (καὶ μὲ τουφέκια καὶ δίχως τουφέκια) εἶναι καὶ καιροὶ πού μαλώνουν ἀτέλειωτα καὶ δὲν μποροῦν νὰ βροῦνε ἰσορ-ροπία. Αὐτοὶ εἶναι οἱ καιροὶ τῆς κοινωνικῆς ἀσφώ-στιας. Κι' ἀπὸ τίς τάξεις ὅλες, ἄλλες διοικοῦν κι' ἄλλες ὑποτάζονται, καὶ κάποτε τούτες ρίχνουνε κᾶ-τω τίς ἄλλες καὶ διοικοῦν αὐτὲς.

Αὐτὰ δὲν εἶναι καινούρια πράγματα οὔτε ἀξί-ο-θαύμαστα. Πάντα ἔτσι εἶταν στίς κοινωνί-ες, καὶ θὰ εἶναι.

Καὶ σὲ τοῦτο συμφωνῶ μὲ τὸ Ραμᾶ, ὅτι ἡ κοι-νωνιολογία εἶναι μπερδεμένη ἀκόμα, πολὺπλοκη, ὄχι καλὰ μελετημένη ἐπιστήμη, ὥστε τὰ συμπεράσμα-τὰ τῆς δὲν μποροῦν οὔτε πρέπει νὰ βγαίνουν σὲ φετφάδες. Πολλὰ, παρὰ πολλὰ στοιχεῖα τῶν κοινω-νιῶν ἔχουν νὰ μελετηθοῦν ἀκόμη.

Συμφωνῶ μὲ τὸ Ραμᾶ καὶ σ' ἕνα ἄλλο: ὅτι ξέ-χασε ὁ Σκληρὸς τὸν ἀγρότην.

Ἄλλὰ θύμωσε ὁ Π. Βασιλικὸς πού ὁ Ραμᾶς εἶπε τὴ γνώμη του εὐσυνείδητα, καὶ ξεσπάθωσε, καὶ χτύ-πησε δεξιά, χτύπησε ζερβιά, καὶ ἄρρισε, ἔβγαλε φλόγες ἀπὸ τὸ στόμα του, πυροβόλησε στὸν ἀέρα — γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ κάποιον Μάρξ, ὅπως θᾶκανε κα-νέναν κομμιάτση γιὰ τὸ Μερκούρη.

Μᾶς ἐρμηνεύει λοιπὸν κ' ἐπὶ τὸ τί θὰ πῆ ἐξέλι-ξη καὶ πρόοδο.

Μὰ καὶ πάλι ἐγὼ αἰσθάνομαι σὰν τὸ διστυχτι-

πκράπονο πότε γιὰ τὸ ἕνα, πότε γιὰ τὸ ἄλλο, γιὰ τίποτις καὶ γιὰ ὅλα. Μ' ἕνα λόγο, ἔπρεπε νὰ τὴ νοιάζεσαι μὲρα νύχτα. Πολλὲς φορὲς δὲ θέλησε νὰ κατεβῆ οὔτε στὴν τραπέζικριά. Τὸ περισσότερο, κα-θότανε στὴν κρεββατοκάμαρα τοῦ Ἀντρέα ἢ στὸ ἐρ-γαστήρι, πού τάρόσανε ἀπαράλλαχτα καθὼς καὶ πρῶτα. Πήγαινε μὲ τὴ Μοιρίτα, ἔβραφε, συγύριζε ἢ διάβαζε. Ὡστόσο κι' ἀπὸ τὴν κρεββατοκάμαρα κι' ἀπὸ τὸ ἐργαστήρι, πάντα, τὸ σπῆτι, τὸ νοικοκεριό, τὸ κυβερνοῦσε ἡ Κατινούλα. Ἡ Ἄννα, πού εἶχε κρᾶ-ση πολὺ γερὴ καὶ πού πρᾶμα δὲν τὴν πείραζε στὴν ὑγεία τῆς, εἰδειχνε λιγώτερο ἀντίδραση στὴν ὑγεία τῆς ψυχῆς τῆς. Ὁ θάνατος τοῦ ἀδερφοῦ τὴν ἀπό-σωσε. Ἡ γλυκειά τῆς ἡ ἀφερμαδάδα ἔγινε τόσο με-γάλη πού τόντις κατανοῦσε νὰ μὴ βλέπῃ, νὰ μὴν ἀκούῃ, νὰ περιφέρνεται στὸ σπῆτι, στὴν ἀβλή, στοὺς δρόμους, σὰν ὄνειρο πού περπατεῖ, σὰν ἴσκιος πού διαβαίνει. Τὸ ἤξερε καὶ τὴ σταναχωροῦσε, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὰλλάξῃ. Βυθιζότανε ὁ νοῦς τῆς σὲ μιὰ νάρκη, σὲ μιὰ λήθη, σὲ μιᾶν ἀκίνησιᾳ, πού λὲς κι' ἀποκοιμίζε τὸν ὄργανισμὸ τῆς. Μπορεῖ πάλι νὰ εἶ-τανε ἀντίδραση καὶ τοῦτο: ἀντίδραση τοῦ ὄργανι-σμοῦ πού ἐνοιώθε πῶς ἂ δὲν ἀποκοιμίζε τὸν καμὸ, θὰ τὴ σκότωνε.